

нераздвојну целину и та целина води рат. Тој целини треба дати војничку вредност за време рата. Војска је народно биће — огњиште народне енергије. У то нас уверавају „локални ратови“ (Вијетнам нарочито), који се сада воде на више подручја на многим континентима, где се мали народи боре са великим, успешно и без примене нуклеарног оружја. Ту, код тих малих народа, који бране своју слободу, независност, свој дом, своје огњиште, народна оружана сила проистиче из једног јединог извора — а то је народ, а дејствује против једног јединог објекта — а то је непријатељ — о свајач, и тежи једном једином циљу, — а то је победа. Дакле, све што човеку у таквој праведној борби користи за отпор, одбрану, примењено у било којем времену и простору — оно је савремено. Све је то аутор у овоме поглављу заиста рељефно објаснио. Аутор је у својим закључцима јасно истакао да у данашње доба, у „атомском веку“, одлучујућу улогу у евентуалном светском рату имаће ракетно-нуклеарно наоружање. И све војне доктрине великих држава (посебно супер-сила) заснивају се на његовој употреби. У то нема

никакве сумње. Остала ратна средства и методе служиће као допунска, садејствујућа. И то је изразито подвучено у овоме делу, као што је и бесмисленост рата и његова оштра осуда маркантно истакнута.

На крају, са пуном одговорношћу можемо тврдити да је дело Павла Јакшића „Савремени рат“ озбиљна војно-научна студија, зналачки обрађена, писана саже-то, језгровито, дубоко мисаоно, и као таква представља војно-енциклопедијски приручник неопходан свакоме који се жели упознати са физиономијом савременог рата. Ово дело представља не само велико освежење у нашој војној литератури већ и значајан подстицај за даље истраживање у области рата и ратне вештине.

Нашим војним старешинама послужиће као користан приручник у проучавању савременог рата, односно свих облика ратовања. Али, не само њима — већ и свима онима који имају пред очима стару класичну опомену: „Ако желити мир, спремај се за рат“, која је, на жалост, и данас — четврт века после другог светског рата — сасвим актуелна.

Велимир Терзић

Др НОВИЦА РАКОЧЕВИЋ, ЦРНА ГОРА У ПРВОМ СВЈЕТСКОМ РАТУ 1914—1918, ЦЕТИЊЕ 1969.

Докторска дисертација Новице Ракочевића изишла је у издању Историјског института у Титограду и Издавачко-штампарског предузећа „Обод“ на Цетињу, као прва књига едиције „Из прошлости Црне Горе“.

Критичка обрада учешћа Црне Горе у првом свјетском рату представља испуњење једне велике, и не само научне потребе. Ова проблематика, нарочито капитулација Црне Горе 1916, изазивала је многе распре у публицистици и иначе. Бивши црногорски политичари и официри, а и други, више на темељу сјећања и домишљања него докумената, углавном пристрасно и политикански спорили

су се око тога ко је и како крив за драму Црне Горе. Интереси партијско-политичких и личних позиција, мотиви одбране и настојања да се кривица свали на друге, били су, најчешће, пречи од историјске истине. На такву литературу и распре писац се, савсим исправно, осврће само у историјату проблема. Временска дистанца, испуњена толиким историјским поукама, био је добар предуслов да Ракочевић овај важан период наше историје обради са пуном научном објективношћу.

У раду највећу пажњу привлаче они проблеми који су били предмет опречних мишљења. Размаграње јулске кризе 1914. јасно

показује да је Црна Гора безуслов-но морала слиједити своје природно традиционално одређење: одбрану слободе и независности ступајући у рат на страни Србије против Аустро-Угарске. Извјесна колебања краља Николе, диктирана бригом за династију, најзад су се свела на илузорно постављање услова Бечу да се уздржи од територијалних претензија према Србији.

Од посебне су вриједности чињенице и анализе аутора о унутрашњој кризи Црне Горе каква се манифестовала у овоме рату. Нагризајући организам земље још од почетка XX вијека, криза се снажно рефлектовала и као све гласнија народна тежња за уједињењем са Србијом. Уједињење, је, међутим, сходно тадашњој политичкој филозофији и пракси владајућих кругова и Србије и Црне Горе, имплицирало нестанак не само династије него и посебне државности Црне Горе; стога су била разумљива страховања краља Николе.

Међутим, дневни задаци рата диктирали су да се рад црногорске војске потчини оперативним циљевима читавог фронта од Саве до Јадранског мора. Морала је отпасти намјера краља Николе, диктирана посебним мотивима, да главне снаге усмјери према Херцеговини и Боки. Двије трећине црногорске војске концентрисане су у рејону горње Дрине, да по могућству поведу офанзиву према Сарајеву, са главним задатком да онемогуће продор непријатеља у Новопазарски санџак, што би смртно угрозило обје земље. За координацију рада двије војске служили су виши српски официри у црногорској Врховној команди.

Сарадња и потреба заједничких рјешења влада и команди Србије и Црне Горе рађали су, међутим, међусобно неповјерење, сумњичења и несугласице. Аутор показује како је вођство Србије користило сваку прилику да компромитује краља Николу код савезника и уопште. Значајан повод је пружен када је црногорска војска без ичије консултације заузела

Скадар средином 1915. године; истих дана је и најмлађи краљев син Петар ступио у један директан разговор са непријатељем. Мада су ти потези краља Николе могли изазвати подозрења, није могло бити практичних посљедица у погледу чврсте оријентације Црне Горе на страни Србије и савезника. Србија се, с друге стране, старала да црногорска војска испуњава заједничке задатке, пружајући Црној Гори и значајну материјалну помоћ.

Заосталост и сиромаштво Црне Горе утицали су и на њену војску. Организована на територијалној основи и племенско-братственичком принципу, без генералштаба и са мало школованих официра, слабо наоружана и опремљена, ова војска није могла у потпуности одговорити захтјевима рата против једне модерно уређене и опремљене армије. Аутор запажа да је традиционални борбени дух Црногораца, с обзиром на психологију и навике изграђене у ранијим ратовима против Турака, у овој ситуацији био чак у извјесном нескладу са захтјевима модерног ратовања, које изнад свега изискује чврсти ред и дисциплину. Извјесни неуспјех у офанзивном дјелству у јесен 1914 — одступање са Калиновика и Гласинца — био је жива илустрација одређених објективних и субјективних слабости тадашње црногорске војске.

Али и таква, црногорска војска се изванредно показала у дефанзивном рату у јесен 1915. Када је српска војска под притиском Макензенових армија и Бугара морала одступати, црногорска Санџачка војска логиком свога положаја примила је улогу опште заштитнице. Упорним одбрамбеним божевима од Вишеграда и Јавора до Мојковца и Чакора Црногорци су сасвим успјешно обавили свој задатак. Благовремено и безбједно могла је до крајности исцрпљена српска војска и многи цивили одступити преко Црне Горе и Албаније.

А за то што није одступила и црногорска војска — аутор сигурно то доказује — кривицу сноси

црногорско вођство. У околности веома спорог надирања непријатеља, црногорска војска се за два до три дана марша могла наћи у Албанији. У таквом случају лако упуштање Ловћена неупоредиво надмоћнијем непријатељу готово не би пало у око. Пад Цетиња и бесциљно тражење мира од непријатеља жалосно илуструју ону пометњу и изгубљеност што је брзо довела до војног и државног слома Црне Горе.

Логичне су претпоставке да би се од неопходне реорганизације и неминовног директнијег потчињавања црногорске војске српској Врховној команди на странијој територији више од свакога имао плашити краљ Никола. Из контекста ауторова широког разматрања унутрашњих прилика и догађаја јасно слиједи како је јануарска катастрофа Црне Горе била крајњи израз и посљедица оне кризе која је одавно растакала државно-политички организам земље.

Веома је значајно и раздобље живота и борбе црногорског народа под аустроугарском окупацијом, коме аутор посвећује скоро двије трећине књиге.

Послије одступања краља и председника владе, неколико осталих министара, такозвана „Крња влада“, наставили су преговоре о миру с Аустријанцима. Извјесни кругови у Бечу, око министра спољних послова Бурјана, пледирали су да се окупација Црне Горе огрне неким привидом државног континуитета и суверености. Била је то фарса старих настојања Беча да Црну Гору скрене са традиционалних природних одређења. Превладао је реални курс шефа генералштаба Конрада фон Хецендорфа, да је Црна Гора крвни непријатељ Монархије, те да има сносити исти окупациони третман и режим као и Србија.

Књигом др Н. Ракочевића први пут се даје један приказ, веома систематски, живота и борбе црногорског народа под аустријском окупацијом. Крути војно-бирокарски режим Генералног гувернерства, унеколико се адаптирајући

црногорском устројству, посебно је настојао да ојача непосредну власт општинских управа и кметова, са циљем да порезима и реквизицијама што више извуче из толико исцрпљене и осиромашене земље. Рад и организација ресурса и служби (административних, судских, привредних, трговинских, просвјетних) дати су у књизи једноставно и прегледно. Као израз, на примјер, културно-политичких интенција окупатора, било је избацавање ћирилице а увођење латинице као обавезног писма у управи и школству.

Окупатору је пружен активан отпор, што је аутор детаљно и минучиозно реконструисао. Комитске чете, нарочито у сјеверним и источним крајевима Црне Горе, наносиле су оштрне губитке и штете непријатељу. Око хиљаду комита силило је окупатора да војне и полицијске снаге у Црној Гори позјачава и до 45.000 људи. Комити нијесу имали јединствене команде; повремени зборови уз присуство мјесног становништва били су основни вид међусобног повезивања и политичке акције. Углавном се пропагирало уједињење са Србијом под династијом Карађорђевића.

Аутор је посебно расправљао држање генерала Радомира Вешовића. Храбри и заслужни командант из минулих ратова Црне Горе, у овој ситуацији тешко је промашио. Припремао је устанак већ у првој половини 1916. године. Када је откривен одбјегао је у шуму, давши повода окупатору да интернира око 10.000 Црногораца. Након потпуно пасивног илегалства, Вешовић се предао и покушао да наговори комите да учине то исто. Међутим, током 1918. године комити су све јаче ударали по окупатору. Послије пробоја солунског фронта они су, утростручени бројем, ослободили већи дио Црне Горе, побили многе и заробили око пет хиљада непријатељских војника.

Приказаном епохом завршио се живот самосталне црногорске државе. Да је тако морало бити, писац је разјаснио презентирајући

појаве и чињенице о онемоћалом и овјешталом државно-политичком организму Црне Горе, о безизгледности оздрављења због тешке економске биједи. Тиме се у многом даје разумјети зашто је тражен природни излаз у уједињењу са Србијом. Читава изложена проблематика, иначе, наметљиво провоцира и налаже потребу научне валоризације оне национално политичке мисли и акција Црне Горе кроз XIX вијек, које су, како свјесним тежњама тако и својом суштином, значиле непрекидну борбу за шире ослобођење и уједињење.

Књига др Новице Ракочевића представља свестран приказ учешћа Црне Горе у првом свјетском рату. Писац је уложио огроман труд црпећи материјал из бројних

фондова бечких и домаћих архива и других свједочанстава и литературе. Тако се сигурно издигао изнад свих емоционалности, саопштавајући чињенице какве оне јесу. Композицијски материјал је на 12 глава и више пододјелака прикладно разврстан; ипак, прве три главе (о директном учешћу у рату) ваљало је, сматрамо, видљивије издвајати од другог дијела (о животу под окупацијом). Систематика излагања истиче логику, а стих привлачи лакоћом и једноставношћу. Књига има 460 страница текста и срећене регистре личних и географских имена.

Дјело др Новице Ракочевића представља важан допринос не само црногорској него и југословенској историографији.

Новак Ражнатовић